

**Sprehodi po
knjižnem trgu**

Matej Bogataj

Tomo Podstenšek: Ribji krik.

Ljubljana: LUD Literatura, 2017.

Podstenšek je najbolj izrazito od vseh prozaistov svoje generacije prozno, pretežno romaneskno premišljeval možnosti socialnega upora; morda mu je na sledi le še Erik Valenčič z romanoma o skupini aktivistov, ki hočejo spremeniti svet z nastavljanjem bomb. Podstenškov roman *Sredi pajkove mreže* je tako predvsem moraliteta o tem, kako nas preteklost, če je ne razčistimo in če ne ponotranjimo odgovornosti za pretekla nedela, slej ko prej pričaka, in tako se možaku po tem, ko pride iz zapora, odpirajo neslutene priložnosti, vse mu gre od rok, ne da bi se zavedal, da je za vsem spretni in kot iz trdega kriminalnega žanra pobrani maščevalec, ki hoče izsiliti ne le kazen, temveč tudi njegovo kesanje. V *Sodbi v imenu ljudstva* piše o skupini mladih, ki se odločijo za radikalno akcijo, za oborožen upor proti sistemu, vendar zaradi izdaje vse skupaj propade, še preden se dobro začne. Zdi se, da so romani pravzaprav spisani laboratorij, naj preverijo, ali je akcija mogoča in za kakšno ceno, kaj je smisel mladostniškega upora in kje njegov domet, zato ni nič čudnega, da zdaj, v kratkih zgodbah, pretežno uravnoteženih glede obsega in dosledno uglašeni na isto temo, na razmerje med aktivnostjo in trpnostjo do sveta in soljudi, pripovedno lego zasuka in se ukvarja s tistimi, ki akcije niso zmožni. Večinoma ne, čeprav je v zbirki s skoraj dvema ducatoma zgodb tudi nekaj takšnih, v katerih se ogroženi in splašeni protagonisti postavijo zase, čeprav je tisto, kar storijo,

prekoračenje, še eden v nizu ekscesov, kakršnih se drugi večinoma bojijo: v *Kar je močnejše* se sodelavec težkega srca pride opravičit za svoje dejanje, vendar ga začne žrtev njegovega izpada čustveno izsiljevati. Da sicer lahko oprostí, vendar ne more pozabiti, apelira nanj, naj poišče pomoč in z zvijačami v stilu, če se storilec v času dejanja ni zavedal, je to toliko bolj zoprno, saj se lahko vse skupaj ponovi. Dokler tistemu, ki se opravičuje, ne prekípi in mu ne porine dveh prstov v nosnice, kot že prvič. In se zadovoljno odpele domov; očitno ni zdržal pokore, ni prenesel molčanja, in malo se nam zdi, da morda ni ravnal samo impulzivno in za svojo zaposlitev pogubno, ampak da si tisti, ki ne sprejme opravičila in moralizira in ponižuje opravičevalca, že tako v težki poziciji, kakšen prst kam tudi zasluži. Kot se odpuli tudi tipčku, ki ima čisto dovolj težav sam s sabo, potem ko prideta na obisk hišnik in soseda, ki ga maltretira zaradi neločevanja odpadkov – mehki ekoterorizem, podprt s tovrstnim pravičništvom in nepopustljivostjo, bi zrahljal tudi trdnejšega in bolj prizemljenega. Ali pa punca tipu, ki služi za oba in ji to daje ves čas vedeti, tudi tako, da je permanentno nezadovoljen in išče koticke v stanovanju, kjer je mogoče pridelati malo prahu, razbije kitaro in med pretepanjem premišlja, da bo kmalu minilo, saj je zadnjič, samo še to mora zdržati.

Ostale zgodbe so uravnane na dejanja, o katerih protagonisti in opisovani sanjajo in si jih predstavljajo, vendar jih niso sposobni izpeljati. Recimo v *Moč misli* ob pripravah na poroko, za katero piše vabila za pretežno ženine povabljenе, bodoči ženin razmišlja in sanjari, kaj vse bi se ji lahko zgodilo, vmes zazvoni telefon in on seveda radostno pomisli, da se je že začelo, njegovo vdovstvo pred poroko, vendar potem naprej pisari naslove na kuverte povabljenih in fantazira. Ali pa sin, ki se je nekoliko odtujil od staršev, slednjim telefonira kmalu po tem, ko ga po obisku zapustita, vendar tudi ta pogovor, ki ga napaja slaba vest, ne steče; nič se ne izboljša, konverzacija gre še enkrat v prazno. V zadnji zgodbi iz zbirke sledimo miselnemu svetu možaka, ki je ostal sam in zdaj pozno, prepozno, popravlja omarice v kuhinji, kjer so se povесila vratca in je odtrgalo vijake za pante, po popravilu pa pokliče bivšo in se pohvali z delovnimi uspehi. Vendar ga ta obvesti, da povešena vrata kuhinjskih omaric niso bila edini razlog za njeno izselitev, in on ostane brez besed, poslušajoč in prisluškujoč v slušalko tudi še po tem, ko ona že prekine zvezo. To je ta nemi, ribji krik, po katerem je dobila zbirka naslov in ki kompaktno povezuje različne zgodbe; tam, kjer bi moralo biti dejanje, je premolk, iz osuplosti in nemoči. Podstenškovi literarni liki se ne pustijo vreči iz lege relativnega udobja, čeprav se zavedajo, da ni vse optimalno in da bi morali reagirati, preden jih življenje zasuje in

otopi, vendar jim je rutina ljubša kot negotovost v primeru, da bi se odločili za spremembo: gledajo mlade fante, ki jim med skakanjem v vodo zdrsejo kopalke na pol riti, in se zavedajo, da bodo tudi naslednje leto preživljali dolgočasne počitnice s partnerko, po istem voznem redu, na isti plaži. Ribji krik je torej nemi krik namesto kričanja, ki bi razrešilo tesnobo in zahtevalo spremembo, je zablokirano stališče, ki so ga premislili, ne znajo pa ga izvesti in udejanjiti v praksi. Tudi zato, ker nočejo izstopati, ker se bojijo tveganja, ki bi ga sprememba manifestirala.

Za Podstenškove zgodbe iz zbirke je značilno, da jih pogosto spremlja skrivnostna atmosfera, včasih ta meji na srhljivi žanr, drugič gre enigmatičnost, ki je bralec iz svojega nabora podatkov ne more razrešiti ali do konca razumeti: starka, ki je prej stanovala v hiši, pride zdaj dementna na obisk in preden jo pobere sin, da bi jo odpeljal v dom, zamenja osebe, začne pripovedovati zgodbo, vendar potem te like v sosednji sobi nariše hči, kot da bi bili njihovi duhovi prisotni. Ali pa se na igrivo vprašanje o najglobljih skrivnostih, ne da bi se zavedala posledic, partnerka odzove najprej odklonilno, potem pa se izpove, in možak, ki posluša, vaje že marsikatero hude izpovedi partnerk, ki so zlorabljale ali bile zlorabljene, ki ga za zabavo zdrkajo psu in podobno, obsedi tudi še po tem, ko partnerka na njegov molk odreagira z odhodom, mi pa se sprašujemo, kaj bi ga, pregnetenega v življenjskih preizkušnjah, tako vrglo iz tira. Tipična je tudi tista, ko se možak in maček najdeta ujeta v kleti na samotni kmetiji, preurejeni v provizoričen počitniški dom, in proti koncu, ko je dilema, kdo bo koga, možak počasi usiha, maček pa se neženirano loti njegovega prsta; natura prevlada nad moralo in lakota nad prijateljstvom in zavezništvom, vendar le pri mačkonu.

V tej zgodbi zaslutimo britanske najemnike kmetij na Goričkem, v drugih vidimo tipične nemške turiste, kar koli že to pomeni, in Podstenšek kot da poskuša že z imenovanjem literarne like nacionalno umestiti. Kot da bi hotel že s poimenovanjem in tipizacijo zgodbe še bolj umestiti, kot da bi se te v takšni obliki lahko zgodile le Madžarom, Nemcem, ob pohodništvu ali na morski plaži, ko pride zaradi brezdelnosti in soočenja z lastno praznino polno do izraza, da so osamljeni, čeprav v paru. Ali pa jih kako druge značajske umesti: vojaškega veterana, ki na prigovarjanje partnerke, naj se ne zadržuje in naj pokaže primarno agresijo, ki si jo je privzgojil v vojski, zanese – očitno zanj vse skupaj ni bila le igra, temveč podoživljanje. Nekatero zgodbo s poimenovanjem oseb nalašč korespondirajo s podlistkarskimi, časnikarskimi zgodbami, kakršne objavljajo časopisi in so spretno

in paradoksalno zaokrožene, ravno prav neproblematične in s kakšnim od osnovnih etičnih postulatov podprte, da so berljive in zabavne.

Podstenšek na nekaj straneh uspeva ustvariti prepoznavno in prepričljivo atmosfero, zablokiranost literarnih likov je opazna tudi v nekakšni brezstrastnosti, ki ji ne manjka občutljivosti in posluha za tegobe opisanih, hkrati pa v *Ribjem kriku* kot da je pogledal na hrbtno stran angažmaja: s tistih, ki so morda – s stališča konformista – preveč radikalni, ki bi rušili in so pristaši slabo artikuliranega nasilja, s katerim bi vrnili nasilju družbe in represiji sistema, se preusmeri na tiste, ki se (večinoma) niso sposobni zavzeti niti zase, ki niso zmožni prekiniti udobja, čeprav je to spremljano z naveličanostjo in tesnobo. Zgodbe so spisane pripovedno spretno, karakterno prepričljivo, etično zaostreno in kvalitativno precej izenačeno.